

լի վեր կհամարուին քան թե ուրիշ շատ տեղերու Հայերը, և մեծ հարստութեան տէր:

Աւստրիոյ Սուշուպա քաղաքին մէջ Հայք բնակեալ սակաւաբնութեան էն, այլ պահպանեալ են իրենց լեզուն և դաստաններ. բայց նոյն տեղերէն միւս քաղաքներուն մէջի Հայերը կորուստեալ են իրենց ազգութիւնը, և խառնուել են տեղացի բնակչաց հետ:

Հայք ամենայն տեղ ուր որ բնակեալ են՝ մինչեւ ցայժմ հաստատապահութեան են իրենց ազգային կերպարանքը: Պարոն Տիւրքիէն կրտսէր թէ «Այն կերպարանքը հարիւրաւոր դարեր անցնելէն ետեւ ալ անփոփոխ եւ անփոփոխ մնացել է Հայոց մէջ, որպէս եւ «Հրէիցը իրենց ազգին մէջ»:

Պ. Ռիպլիտ գերմանացի ճանապարհորդը այս նկատիւ վերայ այսպէս կգրէ. «Հայոց ազգին բուն եւ «կասարեալ կերպարանքը ամենայն յսակութեամբ պահպանուած կստանուի Պոլսոյ գործաւորներուն եւ «բեռնակիրներուն մէջ». զոր եւ այսպէս կկարագրէ. «Նոցա հասակը 5½ ոտնաչափի մօտ է կրտսէր, «մարմինը ուժեղ եւ յաղթանակաւ, զիտոյ գանկը «զնայնաւ եւ երբեմն բրգանաւ, երեսի անկիւնը 80 «եւ 85 աստիճաններուն մէջ, մազերը սեւ, դեմքերը «նշանաւոր, բիւրեղ մեծ եւ արծաւունցն, երեսներուն «գոյնը բոլոր, շրթունքները հաստ, աստիճանները «մալ ու ցանցաւոր»:

Պ. Տիւրքիա-սը-Մոնփերէո ճանապարհորդը այս յսկութիւններն ալ դիտել է Հայոց վերայ. «Վիզերը «կարն ու հաստ է, կրտսէր, իրանները լայն, ոտներն ու «ձեռքերը կարն ու շրթոն: Հայոց կանայք բուն ու «մանկահասակ են եւ հաստքեւոր սկսած շեն, առ «հաստաւոր շատ գեղեցիկ են, որպէս եւ երեւոյցի «ճանապարհորդք միաբերան կկրկնեն: Շատ կսիրեն «փառաւոր հագուստներ հագնել եւ բանկազին քա- «րէնով զարդարուիլ. անոնց զիտոյ զարդարանքը «հիմնաւոր տեսքով ու վարպետութեամբ շինուած կըլ- «լայ» (*). մազերնին սեւ եւ, աչքերը վառվառն ու

(*) Այս ըստն առաւել կարծաւորի Արեւելեան Հայոց. իսկ Ռուսաստան եւ երեւոյց բնակող Հայոց կենցաղավարութիւնը եւ հագուստները՝ կարելի է ըսել թէ ամենեւին

«նոյնպէս սեւ, արեւանումնն ու յոնքերը գեղեցիկ «միայն թէ իրենց քաղաքները տեղ է, որ ըստ աւիս- «կան սովորութեան՝ ոտներնին ծալած նստելն առաջ «կուզայ»:

Թեպէտէ վայելուէ էր մեզ այս համառօտ նկարագրութիւնը շփոթացուցած՝ խօսիլ Հայոց ազգին բարոյքը վերայ, բայց ազգի մը բարոյականութեանը վերայ դաստատան կտրելը առհասարակ մեծ էր դժուար գործ է: Այսպիսի գործի մը ձեռք զարնելու համար՝ հարկ է երկար ժամանակ դիտել զննել ազգին կենաց ամենայն մասը հանգամանք, ծանօթանալ ազգային բարոյք լաւ կողմերուն, և այն՝ արդարապէս եւ անաշտ կերպիւ, և ոչ հարեւանցի տեղեկութեամբ եւ կողմնաւոր հայեցումով: Այս համառօտ յօդուածիս մէջ զայս եւս կարող եմ ըսել թէ Հայք շատ լաւ տանուէր են. նոցա մէջ բնակեցեալ են ազգակցական կապը առաւել հաստատապահութիւն ու կմնայ քան թէ ուրիշ ազգաց մէջ. հաւատարմութիւն ու իրենց մայր եկեղեցւոյն՝ որ է Լուսաւորեալեան բնակարան. հաւատարմութիւն են նաեւ այն տեղերէն, որոց հովանաւորութեան ներքոյ կը գտնուին:

Ճշմարիտ է որ բազմադարեան ստեղծութեան լուծը Հայոց բնութեանը վերայ քանի մը արտաւոր նշաններ բողբ է, ինչպէս որ կստանանք նոյնը նաեւ այլ ամենայն նուաճեալ ազգաց վերայ. բայց միթէ այդ բանը իրաւունք կուտայ լուսաւորեալ մարդոց բամբաստելու բոլոր Հայոց ազգը, ինչպէս որ քանի մը հեղինակներ քրտն են: Փոխանակ այնպէս բամբաստելու՝ պէտք է որ ուսման ու գիտութեան յարգը եւ համբանները ցուցնեն իբրեւ միջոց կամ գործիք փառաշէնու այն պակասութիւնները՝ որ պատմութեան աղետալի անցեալէն առաջ եկած են. մանաւանդ որ Հայոց ազգը, ինչպէս հին ժամանակ՝ նոյնպէս եւ այժմ, եռանդուն ուսումնասիրութեամբ միշտ աւելանալի եղած է:

Ի տուր բնագրէն Պ. ՔԱՐԱՍՈՒՆՈՎԻ բարձրագոյնաց Բ. ԱԹԱՄԱՆԵԱՆ:

տարբերութիւն չունին բնիկ բնակիչներուն կերպէն ու կենցաղավարութեան:

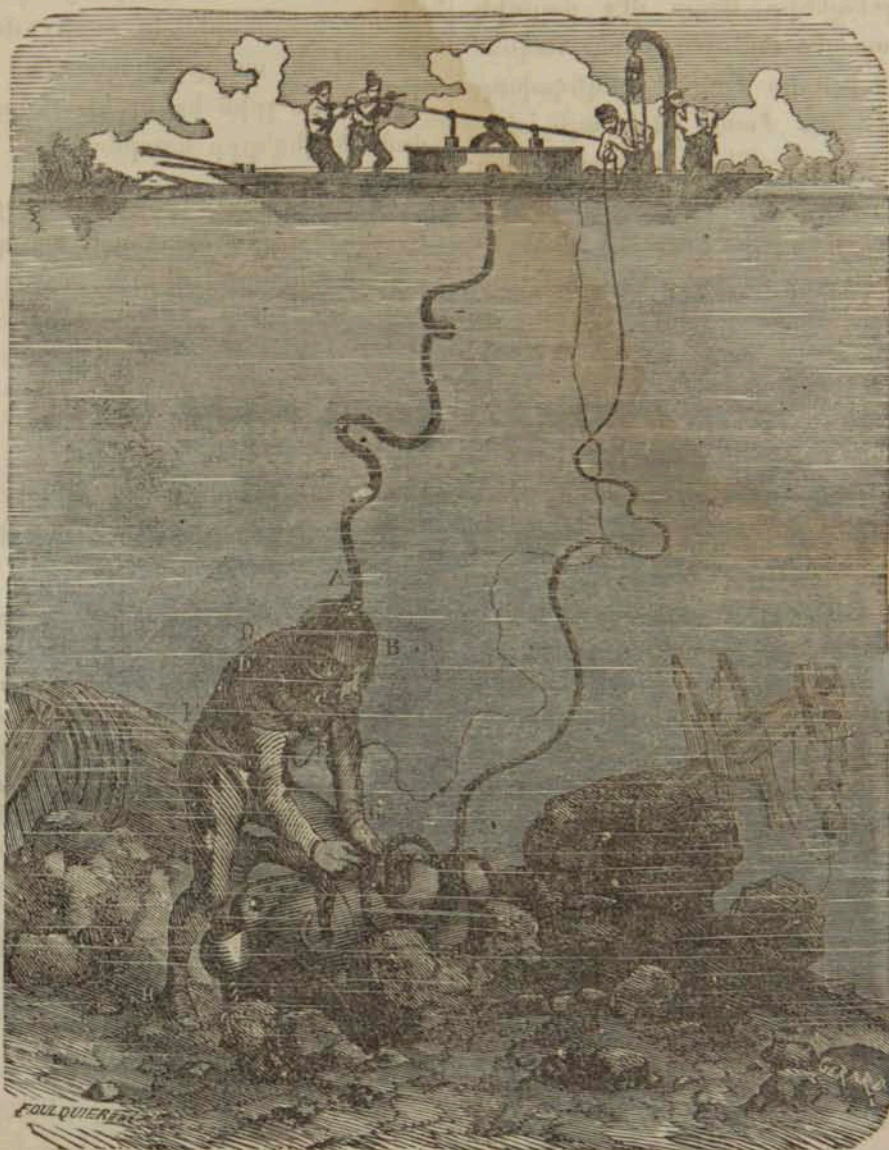
ՍԵՒԱՍԹՈՓՈՒԼԻ ՆԱԽԱՀԱՆԳՈՍԻՆ ՄԷՋ ԸՆԿՂՄԱՅ ՆԱԽԵՐՐ.

Խրիմու վերջին պատերազմին ցաւալի հետեւանքները մէկ տեղ մի ալ այնպէս յայտնի չեն երեւոյց՝ ինչպէս Սեւասթոփոլ քաղաքին վրայ եւ անոր քովերը: Իրաւ է որ շատ շէնքեր ճորդուելու վրայ են, և արդէն 12,000

բնակիչ կհամարուի քաղաքին մէջ, բայց բնականաբար փափաքելի է որ աւելի շուտով կենդանանայ եւ առաջին պայծառութեանը գոնէ ըստ մասին հասնի այն հոյակապ՝ բայց զոքարդ եւ կիսամեռ քաղաքը:

Երկու տարի է ի վեր Պարոն Կանէն անու-
նով ազնուաբարոյ եւ ճարտար ամերիկացին
իւր վերայ առած է ծովուն տակէն հանել
Սեւասթոփոլի նաւահանգստին բերանը ըն-

կրղմած նաւերը, որ եօթանասունէն աւելի
են: Այս գործողութեան համար կըսենցընէ
Ջրասուզակ մեքենայ ըսուած գործիքը, որոյ
սլաակները հոս կըղենէք:

Ականատես անձինք կվկայեն որ այն նա-
ւերուն ծովէն դուրս հանուիր զարմանալի
ճարտարութեամբ կկատարուի, եւ մինչեւ
ցայժմ 36 նաւ հանուեր է, թէպէտ եւ խիստ
մեծ նաւերէն մէկն ալ ամբողջ դուրս հանել
դեռ կարելի չէ եղած. վասն զի վեր հանելու
համար պէտք է ահագին հաստութիւն ունեցող
շղթաներով անոնց գրեթէ ամէն կողմէն կապ-
կըպել ու Տօք ըսուած քառակուսի փայտաշէն
մեքենաներուն վրայ դրուած պտուռակներն
ու ճախարակները զարձրներով վեր քաշել:
Բայց որովհետեւ այնքան ծանրութիւնը, մա-

նաւանց նաւուն ջրին երեսը ելլելու մօտեցած
ժամանակը, սասաիկ զժուարութիւն կուտայ
հաւասարակշռութիւնը լաւ պահելու, ուստի
նաւը դեռ ջրին երեսը չեղած՝ կկտրտի ու
նորէն կընկղմի: Այս պատճառաւ, թէպէտ
մանր նաւերէն մէկ քանին կըցեր են գրեթէ
ամբողջ հանել դուրս, բայց մեծերը հարկ ե-
ղեր է քանի որ ծովուն տակն են՝ կտրտել
վառօղով, որպէս զի թեթեւ կտորները ծովուն
երեսն ելլեն դիւրաւ, իսկ ծանրները լուրորդ-
ները կիջնան կկապեն ու վեր կքաշեն:

Այս գործողութեան վրայ աշխատող լու-

զորդները ամէն ազգէ ալ կրինին, եւ չափաւոր վարձով մը յանձն կառնուն հազնիլ լուղորդի հագուստը (ուսկից ներս ամենեւին ջուր չըմաներ) եւ կիջնան ծովուն տակը. բայց ամենէն աւելի ճարտար ճանչցուեր են այս արհեստիս մէջ հոյները: Սոցա մէջ մարդիկ կան որ նաեւ առանց այն հագուստը հազնելու սիրտ կրնեն իջնելու ծովուն անդնդախոր յատակը. գրեթէ կէս ժամի չափ այն տեղ գտնուած այլ եւ այլ բաները կկապեն վար երկնցած շղթային ծայրն ու իրենք վեր կելլեն քաջութեամբ: Միայն թէ լուղորդի հագուստը հազնողներուն մէջ ալ եղեր են ոմանք որ

յայտնի կամ անյայտ վտանգներու պատահելով ծովուն տակը, չեն կրցեր շունչ առնուլ խողովակներէն ու խզուեր են:

Սեւաթոփոլի աղքատները բաւական օգուտ կտեսնեն ամէն օր այն փայտի ու տախտակի կտորներէն եւ ուրիշ մանր նիւթերէ որ ծովուն տակը կտարտուած նաւերէն կրփրթին ու ջրին երեսը ելած՝ ալիքներուն ուժովը ծովեզերքը կգարնուին:

Ջրատուզակ մեքենային վրայ աւելի տեղեկութիւն ուզողը կարող է կարգաւ Բազմալիպին 9 հատորին մէջ:

ՄԱՍԵԱՅԻՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՂԱԲԱՅ ՀԱՅԿԱՅՈՒՆ ԲՆԱԿԱՅՈՒՆ ՎՐԱՅ.

Պոմպայ քաղաքին բնակիչներն քս մեծի մասին տնտեսական պատճառներու մէջ կճառայեն, ոմանք ալ մեծ վաճառականութիւն կրնեն: Մեջերնին անուանի է Պարոն Յարութիւն Յորդանանեան՝ որ տնտեսական գործոց մէջ պատճոս ունի: Պոմպայեցիք Սուրբ Պետրոս անունով եկեղեցի մը ունին եւ մէկ քահանայ, իսկ ուսումնարան՝ ոչ:

Սուրբ Պարութիւնը քաղաքի տնտեսական մեծ ու անուանի քաղաք էր, եւ մեծը երեսունի շափ երեւելի Հայ վաճառականներ կային. նիստ անոնցմէ երկու տնտեսական միայն մնացեր է, եւ այն աղբաւ ու օրական ապրուստի կարօ: Մէկ եկեղեցի կայ եւ մէկ քահանայ մը՝ որ տնտեսական ամէն ամիս 57 ռուբլի (գրեթէ 145 Ֆրանկ) քուսկ կը կրկնուի:

Մարտի մէջ տնտեսական մեծամեծ վաճառականներ ու հարուստ տնտեսներ շատ կային. իսկ նիստական Հայեր սակաւաւոր են, եւ եկեղեցւոյ զանձանակէն ապրող աղբաւներ շատ. բայց դեռ կան տնտեսական գործոց մէջ պատճոս ունեցողներ, եւս եւ վաճառականութեան պարագայը անձինք: Մէկ եկեղեցի մը ունին, մէկ քահանայ, եւ փոքրիկ դպրոց մը:

Կալիպարայի մէջ երեք մեծ անուանի Հայ վաճառատներ կան. ալիքն ա, Բնկերութիւն Արգարեանց, Դ, Բնկերութիւն Սարգսի Յովնանեանց, որ կը քսուի Յովնան Էդարթ. Գ, Բնկերութիւն Գեորգայ Փանոսի Բարադանեանց: Ասոնցմէ զատ ուրիշ երեւելի վաճառականներ կը կրկնուին: Տնտեսական գործոց մէջ օրենսդրութեան պատճառով ծառայողներ ու բանի մը փաստաբաններ ալ կան, որոնց մէջ անուանի է Պարոն Պետր-Պալ կամ Պողոս Պետրոսեան օրենսդէր: Հռչակաւոր է նաեւ Պարոն Սարգիս Շիւթտեան բազմամեծ բժիշկը: — Կալիպարայի ազգային մէկ

եկեղեցի մը ունին Նազարէր անունով, եւ երեք քահանայ: Ազգիս մէջ ծանօթ է քահանայապետ նաեւ Մարտիրոսեան Ճեմարան քուստ ուսումնարանը, որ 1824-ին բացուած է. ասոր մէջ երեսուն տարի է ի վեր հայկաբանութեան վարժապետ է Պարոն Յովնանեան Ավդալեանց՝ բազմաթիւն եւ ազգաւոր անձր, որ միանգամայն վերաւանջ է Ճեմարանին. աշակերտաց թիւը յիսունի շափ է, եւ ուսումնին են հայերէն, անգղիարէն, ճիւղիերէն, եւս եւ լատիներէն: — Կալիպարայի Հայոց մէջ մեծ անուն ունի հարստութեամբ ու բարեպաշտութեամբ նաեւ Ազա Յովնանեան Լիւսալեանց:

Գալիպարայի կամ Տալիպարայի քաղաքին բնակիչները կալիպարայի տնտեսական են. Սուրբ Յարութիւն անունով եկեղեցի եւ մէկ քահանայ մը ունին:

Սիւրբապարայի մէջ երկու եղբարք՝ Պարոն Մանգալեան Վարդանի որդիք՝ գործարաններ ունին լեզակի ու մեքենայ:

Սիւրբապարայի բնակիչները վաճառական են. ոմանք ալ վաճառականի գործակաւոր. մէկ եկեղեցի ու քահանայ ունին:

Փիլիպպի բնակիչներն ալ նոյնպէս:

Պարալիպարայի Հոյանցաւոր տնտեսական ձեռք է, եւ բնակիչները վաճառական: Անուանիներն են Պարոն Նիկալար Դ. Գալապարեան, կամ Գալապար եւ քահանայ. Պ. Յովնան Յարութիւնեան, Տէր Յովնան Պաւլեան. Պ. Դիմիտր Նախապետեան, եւ ուր պատուաւոր անձինք: — Հոս կը կրկնուին իրենց բարեպաշտութեամբ, ազգապաշտութեամբ ու բարեարարութեամբ մեծ անուն հասած երկու տղերք, Տիմիտր Մարիամ Յակոբ Յարութիւնեան եւ օրիորդ քաղաքի Մանուկեան. ասոնցմէ երկրորդը վախճանուած է 1856-ին: — Պա-